

„Ebben a mézárulásban
Önnek is része van,
tanár úr!”

Semmelweis Ignác

AZ ANYÁK MEGGYILKOLT MEGMENTŐJE

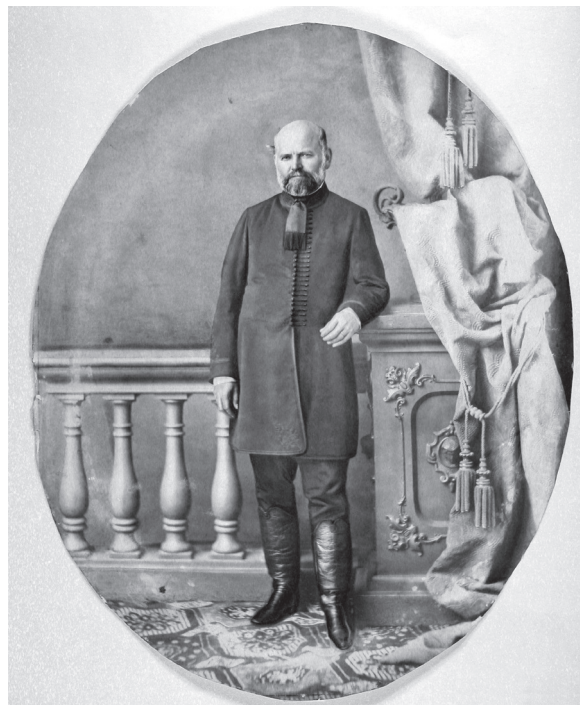
A 47 ÉVES ORVOSPROFESSZOR felesége és gyermeke társaságában 1867. július 31-én látogatta meg bőrgyógyász barátja bécsi klinikáját. A Pesttől Bécsig tartó kocsúton az orvos a kislányával játszott, énekelt is neki. A hosszú utazás kifárasztotta, ezért a klinikán örömmel fogadta el a felkínált vendégszobát, hogy kicsit kipihenje magát. Amikor ébredése után meg akarta keresni a családját, ápolók állták útját az ajtóban. Közölték vele, hogy egy elmegyógyintézetben van, ahová mint őrültet utalták be. Megpróbált ellenállni és kitörni a szobából, de hatan jöttek ellene. Megverték, kényszerzubbonyt húztak rá, és egy sötétzárkába lökték. Amikor nagy sokára levették róla a kényszerzubbonyt, az ablakon át akart menekülni. Brutálisan agyba-főbe verték, több csontját eltörték, mellkasa is megnyílt. Sebekkel borítva jajgatott éjszakákon át, megkötözve. Felesége, barátai nem látogatták meg. Orvosi ellátás nélkül sérülései elfertőződtek, vérmérgezést kapott. Agóniája napokig tartott, de papot sem hívtak hozzá, hogy senki ne legyen tanúja, mit tettek vele. Rettenetes szenvedés után halt meg érkezése után két héttel.

HALOTTI ANYAKÖNYVI KIVONATÁT utólag meghamisították, a hivatalos verzió szerint egy korábbi sérülésből eredő vérmérgezés végzett vele. Csak temetése után adtak hírt a haláláról, röviden a lapok is megemlékeztek róla. Hazájában nem számított különösen fontos embernek, a *Pesti Napló* csak ennyit írt róla: „*Semmelweis tudor, pesti egyetemi tanár, mint magánúton értesültünk, tegnap reggel Bécsben*

meghalt. Nyugodjanak békén porai.” Sok év telt el, mire világszerte az anyák megmentőjének kezdték nevezni. Semmelweis Ignác nem volt elmebeteg, csak szenvedélyesen ragaszkodott az igazságához. Kellemetlen ember volt, hiszen az orvostársadalom számára kellemetlen tanokat hirdetett. Családja és kollégái elárulták, utódaik pedig még több mint száz évig titkolták élete és halála valódi történetét.

EGY BURGERLANDBÓL BUDÁRA vándorolt német kereskedőcsalád ötödik gyermekeként született 1818-ban. Német anyanyelve ellenére iskoláskorától kezdve magyarnak vallotta magát, később is minden alkalommal így tüntette fel nemzetiségét. Apja hadbírónak szánta, ezért 19 éves korában a bécsi egyetem jogi karára küldte. Semmelweis Ignácot azonban nem a jogi pálya érdekelte, az első év után átiratkozott az orvosi karra. Apja emiatt büntetésből hazahívta Pestre, de az orvosi pályáról nem tudta lebeszélni. Végül visszatért Bécsbe, és ott fejezte be iskoláit. Belgyógyász szeretett volna lenni, de nem talált üres gyakornoki helyet, így aztán elvégzett egy szülésmesteri tanfolyamot, és 26 éves korától már mint fizetés nélkül rezidens dolgozhatott Klein professzor híres I. számú szülészeti klinikáján. 1846-ban tanársegéddé nevezték ki, az ő dolga lett az elhunyt betegek boncolása. Új munkakörében azonnal feltűnt neki a klinika legszembetűnőbb problémája. A szülészeten minden tizedik kismama meghalt gyermekágyi lázban, bizonyos években ennél többen is. A fiatal orvos elkezdte keresni az összefüggést a halálesetek és a klinikai körülmények között.

AZ ELTERJEDT ELMÉLETEK szerint a halálos kórt valamiféle kozmikus erő okozta, mások szerint a szellőzés hiánya vagy éppen a túl sok szellőzés. Sokan állították, hogy a haldoklóknak utolsó kenetet hozó pap csengettyűje okoz olyan félelmet a kismamáknak, hogy a szülést követő napokban meghalnak. „Mint

Az utolsó fénykép Semmelweis Ignácról (1864)

orvos nem voltam képes belátni, hogy a félelem, ez a lelkiállapot, miként teremthet olyan anyagi elváltozásokat, mint aminőket a gyermekágyi láz okoz” – írta később Semmelweis. Ennek ellenére elvégezte a kísérletet: a papot csengő nélkül, titokban engedte be az épületbe, a gyermekágyi láz azonban – természetesen – nem csökkent. Feltűnt neki, hogy azok a kismamák, akik nem értek be a klinikára, hanem ott-hon vagy akár a nyílt utcán szültk meg csecsemőjüket, soha sem haltak meg. Észrevette azt is, hogy a bábaképző szülészeti klinikáján, ahol elvileg hasonlóak voltak a körülmények, feleannyi gyermekágyi lázas eset van, mint

náluk, az egyetemi klinikán. A két szülészet között egyetlen lényeges különbség volt: az orvosi klinikán oktatási célból rendszeresen boncolásokat is végeztek. Semmelweis megéreztte, hogy a probléma a boncolással lehet összefüggésben. Ezt erősítette, hogy a megbetegedések száma mindig akkor csökkent, amikor nem voltak medikusok a kórházban. Már minden statisztikai összefüggést feltárt, de elmélete még nem született meg. 1847 tavaszán egy velencei utazáson vett részt, hogy legyen ideje nyugodtan átgondolni kutatásait. Hazatérve arról értesült, hogy egy fiatal patológus kollégája meghalt, miután egy boncolási gyakorlaton véletlenül megsértette az ujját a bonckéssel. Egyetlen pillanat alatt jött rá a megoldásra: „Megrázkódtatva egész

valómban, és izgatott kedélyem szokatlan hevél-vel gondolkozáim efelett, midőn hirtelen lelkem előtt állt meg egy gondolat, s egyszerre világossá lőn előttem, hogy a gyermekágyi láz és Kolletschka tanár betegsége ugyanegy.” A felfedezés egyáltalán nem volt magától értetődő: a baktériumok és más élő kórokozók létét még nem ismerte az orvostudomány. Semmelweis ezért úgy fogalmazta meg elméletét, hogy a gyermekágyi láz oka nem más, mint a hullaméreg.

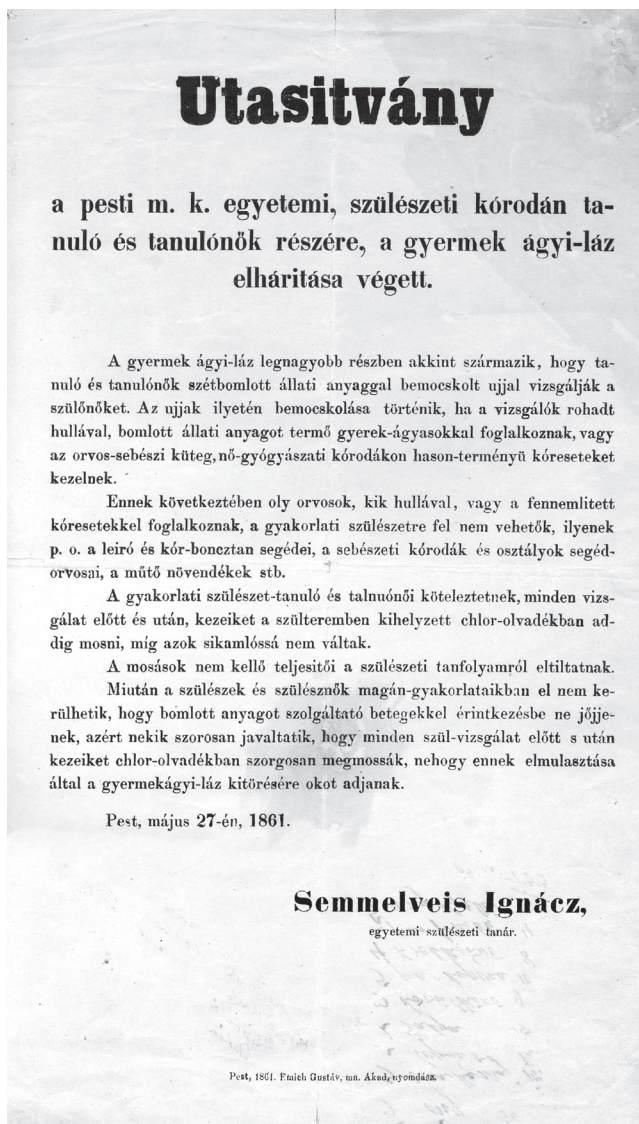
SAJÁT KEZÉN IS felfedezte a bomló szerves anyagot, és azonnal megértette, hogy kollegái és ő maga is közvetlenül felelősek a kismamák haláláért. A megoldás is világosnak tűnt: „Bármily fájdalmas, bármily nyomasztó is az ilyen beismerés, nem a letagadásban rejlik

A Szent Rókus-kápolna és a kórház épülete a Monarchia korában

az ellenszere; és ha nem akarjuk, hogy állandóvá legyen ez a szerencsétlenség, akkor ezt az igazságot az összes érdekeltek tudomására kell hozni.”

Utasítvány a pesti egyetemi szülészeti kórodán tanulók részére

Azonnal bevezette a szülészeten a klórmészoldatos kézmosást, hogy a hullamérget az orvosok ne tudják átvinni a páciensekre. Később elrendelte, hogy a betegek vizsgálata között is kezet kell mosniuk az orvosoknak és az ápolószemélyzetnek. Az eredmény magáért beszélt: 1847 májusában még harminchat kismama halt meg a klinikán, júniusban már csak hat, júliusban pedig már csak három. Semmelweis úgy gondolta, felfedezése olyan egyértelmű, hogy elég következetesen betartani a szabályokat, és más klinikák is követni fogják a bécsi példát. Csalódnia kellett. Őszre újra emelkedni kezdett a gyermekágyi lázas esetek száma, mert az orvosok elkezdték félvállról venni az utasítást. Túlságosan egyszerűnek, és egyben botrányosnak tűnt, hogy ők maguk felelnek egy betegség terjedéséért. Ezt lelkileg sem volt könnyű feldolgozni. Az egyik leghíresebb szülész, aki elfogadta magyar kollégája elméletét, rájött, hogy ő maga okozta unokahúga halálát. A felismerés hatására depresszióba esett, és nem sokkal később a vonat elé vetette magát. Nem csoda, ha a többség a kedvező eredmények ellenére sem akart tudomást venni a felfedezésről. Semmelweis kétségbeesetten fogadta a lenéző elutasítást: „Mindez bennem oly szerencsétlen kedélyállapotot keltett, mely az életet legkevésbé sem teszi irigylésre méltóvá. Minden kérdéses volt, minden megfejtetlen maradt, mindenhez kétségfert és csakis a halottak nagy száma volt kétségbevonhatatlan valóság.” Támogatói, egy bőrgyógyász és egy belgyógyász rövid közleményekben tudósítottak a felfedezés

jelentőségéről, de az áttörés elmaradt. A máshol dolgozó szülészek még a kedvező klinikai eredményeket sem hitték el, egyszerűen bolondnak tartották a magyar orvost.

AZ 1848-AS ESEMÉNYEK idején Semmelweis Bécsben maradt, s bár csatlakozott a Nemzeti Gárdához, leginkább a saját forradalmával volt elfoglalva. Márpedig az vesztésre állt. Hiába esett vissza a halálozási arány 1,3%-ra, Klein professzort egyre jobban zavarta mindig ugyanarról beszélő tanársegédje, ezért 1849-ben elbocsátotta a klinikáról. Másfél évig volt állás nélkül, majd eldöntötte, hogy Pesten próbál szerencsét. A Rókus Kórház szülészeti osztályán vállalt fizetés nélküli főorvosi státust, s emellett – hogy megélhessen – elindította magánpraxisát is. Optimistán kezdte pesti életét. Barátkozott orvoskollégáival, gyakran járt társaságba, sőt, táncolni is. Élvezte, hogy újra magyarok között van, bár jellemző rá, hogy testvéreivel ellentétben soha nem akarta magyarosítani a nevét. Úgy tűnt, szakmai karrierje is ígéretesen alakul. Amikor Pestre érkezett, a kórház szülészeti osztályán igen magas volt a gyermekágyi lázban meghalt anyák aránya. Bevezette a Bécsben kidolgozott higiéniai szabályokat, és rövid idő alatt 0,85%-ra csökkentette a megbetegedés arányát. De nemcsak az eredményei voltak hasonlóak a bécsihez, hanem a fogadtatás is. A magyar orvosok sem akartak szembeülni azzal, hogy ők okozták betegeik halálát. Amikor Semmelweis 1855-ben megpályázta

a szülészeti tanszék professzori állását, kollégái egy magyarul sem tudó pályázót soroltak az első helyre, végül a bécsi minisztérium döntött a kinevezésről. Már egyetemi tanár volt, amikor 39 éves korában megnősült, egy pesti német kereskedőcsalád lányát, a 20 éves Weidenhoffer Máriát vette el. Szerettek együtt lenni, feljegyezték róluk, hogy a feleség még a páciensekhez is elkísérte férjét, és megvárta a kocsiban. A kor szokásai ellenére tegeződtek, Mária egyszerűen „du Semmelweis”-nek szólította párját. Öt gyermekük született, de nekik is meg kellett tapasztalniuk a veszteséget: egy kisfiuk és egy kislányuk még csecsemőként meghalt.

SEMMEWEIS AZ ÚJABB szakmai kudarcok ellenére elhatározta, hogy tudományos bizonyítékokkal alátámasztott tanulmányt jelentet meg. Úgy érezte, ha nem sikerül felráznia az orvostársadalmat, ő maga is felelős lesz a további halálesetekért. *„Az a tudat él bennem – írta –, hogy 1847 óta ezer meg ezer gyermekágyas és csecsemő halt el, kik életben maradnak, ha minden téves nézetet, mit a gyermekágyi lázra vonatkozólag kimondottak, kellőleg visszautasítottam volna.”* Először magyar nyelvű szacikkeket közölt egy orvosi hetilapban, aztán ötszáz oldalas német nyelvű könyvet írt. Nemcsak a magyar és a bécsi, hanem londoni, dublini és párizsi statisztikákkal is bizonyította, hogy a boncolások száma, a kézfertőtlenítés és a megbetegedések között szoros összefüggés van. Könyvét megküldte Európa legismertebb szülészprofesszorainak is. Néhány

Nemcsak kollégáit, önmagát is okolta. A képen csak 43 éves

gúnyos ellenvéleményen kívül semmilyen érdemi reakciót nem kapott rá. Egy kritika a „*hullamérgezés Koránjának*” nevezte a könyvet, amelynek fantaszta szerzője „*harca kél, hogy tüzzel-vassal megtérítse a hitetleneket*”. Semmelweis elkeseredett az újabb elutasítás miatt, és továbbra is önmagát vádolta

a sikertelenségért: „*Csak Isten ismeri azoknak számát, kik miattam időnek előtte sirba szálltak*”. Úgy gondolta, rossz műfajt választott, és éles hangú nyílt leveleket intézett legnevesebb kollégáihoz. A bécsi klinika igazgatóját, aki alatt ismét 13%-ra emelkedett a halálesetek száma, például így szólította meg: „*Ebben*

a mézárulásban Önnek is része van, tanár úr. A gyilkolásnak meg kell szűnnie, és hogy megszűnjék, őrszemen fogok állani, és aki veszélyes tanokat merészel hirdetni a gyermekágyi lázról, erélyes ellenfélre fog bennem találni. Nincs egyéb mód számomra, hogy véget vessek a gyilkolásnak, mint ellenfeleim kíméletlen leleplezése.” A röpiratok szenvedélyes hangja miatt pesti kollégái is ellene fordultak, úgy érezték, Semmelweis szégyent hoz a magyar szakemberekre is. Felesége rokonaival is megromlott a kapcsolata, innentől kezdve egyszerűen csak bolond Nácinak hívták a családban.

MA MINDEN BIZONNYAL mániás depresszióként diagnosztizálnák azt a lelkiállapotot, amibe ebben az időben Semmelweis kerülhetett. Felesége szerint ingerlékeny lett, sokszor egész éjjel járkált a szobában, és gyakran voltak otthon is dühkitörései. Arra azonban semmi nem utal, hogy elmebeteg lett volna. Gyógyítómunkája mellett ellátta az orvosi kar gazdasági igazgatói tisztségét, egyéb témákban szabályos tudományos cikkeket publikált, és vizsgáztatott is. Egy kóros elmeállapotáról született későbbi történet szerint egy kari tanácsülésen minden előzmény nélkül elővette a zsebéből a bábaeskü szövegét, és felolvasta. Ezután tartottak gyors konzíliumot kollégái, akik a családdal egyeztetve a döntést is meghozták: *„Dr. Semmelweis Ignác három hete olyan mértékű elmezavarban szenved, amely szükségessé teszi, hogy egyrészt megszokott környezetéből és hivatalából eltávolítsák, másrészt a megfelelő felügyeletet és orvosi kezelést, amelyet legjobban*

egy elmeegógyintézet biztosít számára.” A kari tanács ülésének jegyzőkönyve azóta nyilvánosságra került, szó sincs benne bábaesküről, Semmelweis csak a fizetésemelésének elmaradását kifogásolta teljesen normális hangnemben. A konzílium után felesége azt közölte vele, hogy fürdőkúrára utaznak, és útközben, Bécsben megnézik bőrgyógyász barátjuk új klinikáját. Így került Semmelweis Ignác az Alsó-ausztriai Országos Elmeegógyintézetbe, ahol a szó szoros értelmében meggyilkolták ápolói. Sem felesége, sem gyermekei, sem pesti kollégái nem voltak ott a temetésen.

NYILVÁNVALÓAN NEM A halála volt a céljuk, csak az, hogy a mind kellemetlenebbé váló embert kivonják a forgalomból. A bécsi intézet meghamisította és száz évre elzárta a felelősségüket bizonyító dokumentumokat. A konzíliumban részt vevő orvosok elterjesztették, hogy kollégájuk műtét közben megvágta a kezét, így kapta meg a vérmérgezést. Halála után az elhunyt orvost nem méltatta senki. Amikor ismét megnőtt a gyermekágyi halálozások száma, senki sem emlékeztetett Semmelweis igazára. Felesége nevet váltott, és a morfium rabja lett, Béla fia pedig 23 évesen öngyilkosságot követett el. Semmelweis visszhangtalanul maradt könyvének megjelenése után egy évtizeddel Louis Pasteur felfedezte a bakteriális kórokozókat, és ezzel igazolta a magyar orvos elméletének helyességét. Később a kézfertőtlenítés szerepét is kísérletek igazolták. Néhány év múlva külföldön az anyák megmentőjének kezdték

nevezni Semmelweist. Újabb évek elteltével az iskolai tankönyvekben is. Felesleges harcokkal teli életével és tragikus halálával ma a hazájában is. Utcákat, kórházakat neveztek el róla, kilúgozott életrajza ott szerepel sem szeretünk szembesülni.

„Természetemnél fogva minden tollharctól irtózom, aminek elegendő bizonyítéka, hogy annyi támadásra nem feleltem; az idők folyására véltem bízhatni, hogy az igazság utat törjön magának; de ebbeli reményem 13 éven át nem ment teljesedésbe, nem abban a mértékben, amennyire az emberiség boldogulására kívánatos volna. (...) A sors letéteményesévé tett azoknak az igazságoknak, melyeket e könyv tartalmaz. Visszautasíthatatlan kötelességem helytállni érettük. Feladtam a reményt, hogy az ügy fontos és igaz volta feleslegessé teszi a harcot. Nincs többé szó hajlamaimról, csupán azok élete jó számításba, kiknek abba a harcban, vajon nékem vagy ellenfeleimnek van-e igazuk, semmi részük nincsen. Le kell gyűrnöm természetemet, ki kell lépnem a nyilvánosság elé, mert a hallgatás rosszul vált be; a sok keserű óra, mely emiatt már rám nehezedett, nem szolgál intésül; kiáltottam és elviseltem őket; azokért, amelyek még várnak reám, vigasztalást nyújt az a tudat, hogy amit mondtam, meggyőződésemből fakadt.”

(Semmelweis Ignác: A gyermekágyi láz kóroktana, fogalma és megelőzése, Bécs, 1860)